

application of innovative teaching technologies (general pedagogical aspect)]. Moscow: RGB.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ПАНЧЕНКО Галина Іванівна – викладач кафедри теорії і методики олімпійського та професійного спорту Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: підготовка майбутніх учителів фізичного виховання.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

PANCHENKO Galyna Ivanivna – Teacher of the Department of Theory and Methodology of Olympic and Professional Sport of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: training of future teachers of physical education.

Дата надходження рукопису 17. 08. 2018 р.

Рецензент – д.п.н., професор М. В. Анісімов

УДК 371.21+371.315.5

НІКІТИНА Олена Олександрівна –

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри методик дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
e-mail:hele-nikitin@ukr.net

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЯКІСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У початковій школі розвивальна функція навчання, самостійність і нестандартність думки учня набувають пріоритетного значення. Основними векторами реформування загальної середньої освіти сьогодні виступають збереження цінностей дитинства, необхідність гуманізації навчання, реалізація особистісного підходу, розвиток здібностей учнів, створення навчально-предметного середовища. Все це має сприяти вияву творчості та ініціативності школярів. У Концепції Нової української школи збережена вимога до формування в учнів не лише ґрунтовних знань, а й прийомів творчої пізнавальної та практичної діяльності, розвиток творчих здібностей, підготовка до активної практичної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «творча особистість» у філософській, педагогічній та психологічній літературі розкривається дослідниками В. І. Андреєвим, Д. Б. Богоявленською, Р. М. Грабовською, Н. В. Кичук, Н. В. Кузьміною, С. О. Сисоевою та ін. У дослідженнях вітчизняних науковців (А. С. Макаренка, В. О. Сухомлинський, Т. В. Кудрявцев, С. Е. Матушкін, Е. А. Милерян, Т. С. Михальчик та ін.) також розглядається проблема формування творчих здібностей школярів. Проблемі розвитку критичного мислення присвячено праці В. Джеймса, Дж. Дьюї, М. Ліпмана, Р. Пауля, А. І. Липкіної, Л. А. Рибак, В. М. Сінельнікова, О. В. Белкіної-Ковальчук, С. О. Терно та ін.

Мета статті полягає у розкритті значення розвитку критичного мислення для забезпечення якісної початкової освіти в

умовах реформування Нової української школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковій літературі поняття «творча діяльність молодших школярів» розуміється як продуктивна форма діяльності учнів, спрямована на оволодіння творчим досвідом пізнання з метою створення, перетворення, використання об'єктів матеріальної і духовної культури в процесі власної навчальної діяльності у співпраці з учителем. На думку психолога Богоявленської Д. Б., в початковій школі слід говорити не про розвиток творчих здібностей дітей, а про формування творчої особистості. Саме творчість покликана оживити навчально-пізнавальний процес, активізувати пізнавальну діяльність і формувати індивідуальність дитини. Під творчими можливостями учня розуміють відносно самостійну, динамічну систему творчих якостей особистості, які пов'язані з інтелектом, умовами розвитку. Ці якості формуються, розвиваються та виявляються у творчій діяльності особистості та її взаємодії з довкіллям [7, с. 54–56].

Під поняттям «дитяча творчість», В. О. Сухомлинський розумів створення школярем суб'єктивно нового у зовнішньому світі і виявлення нового у собі. Педагогом створено авторську систему формування творчої особистості молодшого школяра, в основі якої лежить думка про те, що кожна дитина може стати неповторним творцем матеріальних і духовних цінностей. У своїх працях він неодноразово наголошував на необхідності збереження сприятливого емоційного піднесення дитячої душі, розвитку творчих здібностей, а також виховуванню

дитини, пристосованої до життя та відповідальної за свої дії.

Педагогічну спадщину В. О. Сухомлинського пронизує проблема проектування людини, яка ґрунтується на ідеї всебічного розвитку та розумового виховання особистості. У Павлівській школі практикувалися уроки думки, творчі завдання, створення високого інтелектуального фону, прищеплення любові до читання, створення гуманного та вимогливого підходу до оцінювання, вміла організація виконання домашніх завдань, виховання самодисципліни в розумовій праці. Розумову працю він називав «зусиллям думки», а не просто сидінням за книжкою [14, с. 508].

В. О. Сухомлинський зазначав, що мислення в учнів з'являється там, де є потреба відповісти на запитання, за допомогою поєднання праці душі, мислення і рук. Важливе місце в цьому відводив проблемному навчанню, коли новий матеріал учитель подавав як проблему, яку учні разом із ним повинні розв'язати. Ідею перетворення освіти в важливу життєву цінність педагог тісно пов'язував із відсутністю чи наявністю в учнів інтересу до навчання. Він вважав, що навчання для школярів має стати радісною працею, а засобом досягнення успіху в праці – оцінювання учнів [8, с. 34–36].

Метою початкової школи педагог визначав навчити дітей вчитися, сформувати почуття любові до Батьківщини, свого народу, ненависті до її ворогів, допомогти дітям усвідомити свої творчі сили й здібності, тому що «...в цьому усвідомленні – сама сутність формування особистості...» [12]. Саме тому, визначаючи основні завдання, які стоять перед початковою ланкою, він писав: «...початкова школа, насамперед, повинна навчити вчитися молодшого школяра. Уміння вчитися включає в себе ряд умінь, пов'язаних з оволодінням знаннями: вміння читати, писати, спостерігати явища навколишнього світу, думати, висловлювати свою думку. Ці вміння є, образно кажучи, інструментами, без яких неможливо оволодіти знаннями» [11, с. 21].

Для вироблення вміння вчитися важливо дотримуватись самодисципліни в розумовій праці. Завдання вчителя полягає в тому, щоб уміло й чуйно, наполегливо й вимогливо виховувати розумові й моральні сили дитини, допомогти їй досягнути навчання як праці, яка вимагає великого напруження. Напруження власних зусиль, досягнутий працею успіх, радість розумової праці – ось три сходинки, долаючи які, дитина йде до міцних, осмислених знань. Розумове виховання передбачає набуття знань і формування наукового світогляду, розвиток пізнавальних і творчих здібностей, вироблення культури

інтелектуальної праці, виховання інтересу й потреби в розумовому збагаченні протягом усього життя, в застосуванні знань на практиці [10, с. 74].

Засвоєння знань і набуття практичних навичок становить складну навчально-пізнавальну діяльність дітей під керівництвом учителя. Важливим стимулом цієї діяльності є бажання вчитися. Позитивна мотивація, усвідомлення мети навчання – найважливіший стимул навчальної діяльності учнів, що нерозривно пов'язане з усією системою навчально-виховної роботи школи і здійснюється воно в першу чергу на уроці.

Багаторічна праця з дітьми не раз переконувала педагога в тому, що найтонші джерельця, з яких наповнюється ріка єдності навчання й виховання – це бажання дитини вчитися. Щоб дитина охоче вчилася, її інтелектуальне життя не повинне обмежуватися лише шкільними, учнівськими методами, які вимагають запам'ятовування, заучування та відтворення знань для перевірки їх учителем. Дитина в початковій школі повинна бути передусім думаючим, активним здобувачем знань, допитливим шукачем істини, мандрівником у світі пізнання. Виховати прагнення до навчання можна тільки тоді, коли знання, якими дитина оволодіває в початковій школі, не залишаються мертвим скарбом, не нагромаджуються в дитячій голові тільки для того, щоб у певний час учитель виймав їх з «комори» для перевірки. Розвиток розумових здібностей – це знання в русі, в застосуванні. Оптимістичне самопізнання – а це й є передумовою потягу до знань – починається з того, що дитина на власному досвіді переконається: знання стають знаряддям її мислення й праці; користуючись ними, вона виражає свій розум, самого себе. Щоб діти завжди переживали жагу до знань, щоб бажання вчитися було найголовнішим стимулом їхньої нелегкої розумової праці, необхідно дбати про важливу передумову всього шкільного навчання: розумова праця дитини, має одночасно бути зрозумілою, і мати певні труднощі [9, с. 452–453].

Вважаємо, що праці В. Сухомлинського мають практичне значення для впровадження форм і методів розвитку критичного мислення особистості у процесі навчання. Думка педагога про те, що творчість починається там, де інтелектуальні й естетичні багатства, засвоєні, здобуті раніше, стають засобом пізнання, освоєння, перетворення світу, прямо віддзеркалена в технології критичного мислення.

Узагальнюючи ідеї видатного педагога щодо проблеми розумового виховання, очевидним є те, що сучасна початкова школа повинна організувати повноцінну,

ефективну розумову працю учнів на всіх уроках, сприяти постійному розумовому розвитку дитини, створити основу для розумових творчих сил, з метою оволодіння новими знаннями й уміннями, навчити мислити нестандартно, критично, творчо.

Розвиток критичного мислення є одним з наскрізних завдань освітнього процесу, про що зазначено в Концепції нової української школи. Критичне мислення неможливо відділити від творчого. Термін «критичне мислення» зустрічається у працях психологів Ж. Піаже, Дж. Брунера, Л. Виготського. У професійній мові педагогів-практиків це поняття стало вживатися порівняно недавно. В Україні вперше проблема розвитку критичного мислення була піднята харківським дослідником О. В. Тягло, який визначає критичне мислення як сучасний розділ «науки мислити» і може бути представлене як специфічний різновид рефлексії, що спирається на елементарну логіку і, ймовірно, на відповідні конкретні науки [4, с. 24–26]. У наукових джерелах можна знайти різноманітні визначення даного поняття. Дослідники Дж. Браус і Д. Вуд визначають критичне мислення як розумне рефлексивне мислення, сфокусоване на вирішенні того, у що вірити і що робити. Науковці зазначають, що є конкретні навички критичного мислення, які повинні бути сформовані в учнів, для того, щоб розуміти й вирішувати проблеми. Критичне мислення дає можливість виробити нові ідеї для вирішення навчального завдання. Школа повинна допомогти учням навчитися думати, визначити, яким навичкам навчати, коли навчати, і як навчати [1, с. 57].

Критичність мислення виявляється у здатності людини не підпадати під вплив чужих думок, об'єктивно оцінювати позитивні та негативні аспекти явища чи факти, виявляючи в них істинне та хибне. Людина з критичним розумом вимогливо оцінює свої думки, ретельно перевіряє свої рішення, зважає на всі аргументи, виявляючи тим самим самокритичне ставлення до своїх дій. Критичність мислення великою мірою залежить від життєвого досвіду людини, багатства та глибини її знань.

Такий тип мислення потрібен для вирішення неординарних практичних завдань. Коли перед нами постають реальні проблеми, які неможливо вирішити за допомогою наявних знань та умінь, тоді ми залуцаємо принципи, стратегії та процедури критичного мислення. Це відбувається під час розв'язування проблемних задач, формулювання висновків, оцінки та прийняття рішень. Дослідник С. О. Терно розробив теорію розвитку критичного мислення у процесі навчання. Він визначає критичне

мислення як науковий тип мислення, що використовується для розв'язання неординарних практичних задач, включає в себе загальне та предметне мислення, характеризується усвідомленістю, самостійністю, рефлексивністю, цілеспрямованістю, обґрунтованістю, контрольованістю та самоорганізованістю. Педагог зазначає, що розвиток критичного мислення відбувається завдяки дослідній роботі в класі, а залучення учнів до наукового пошуку дає змогу опанувати навичками критичного мислення [13, с. 31].

На думку Г. Драйдена та Дж. Воє основу шкільної освіти формує учіння тому, як вчитися, і навчання тому, як мислити. Критичне мислення дослідники визначають як складний процес, який починається із сприйняття інформації, її критичного осмислення та закінчується прийняттям рішення. У світі, де кожна людина повинна бути «менеджером самому собі», на всіх щаблях навчання, від дошкільних установ до передових бізнес-шкіл, необхідно включити тренінги з освоєння практичних життєвих навичок: творчий підхід до вирішення проблем, критичне мислення, навички лідерства, глобальне бачення, участь у визначенні майбутньої долі суспільства і здатність планувати своє життя в сучасному світі, що переживає приголомшливі зміни [3, с. 328–329].

Дослідник М. Ліпман під критичним мисленням розумів кваліфіковане, відповідальне мислення, що формулює правильні судження, тому що засноване на критеріях, виправляє себе (самовдосконалюється) та враховує контекст. Він започаткував практику навчання критичного мислення, оскільки вважав, що демократичне суспільство потребує розумних громадян. Вчений запровадив програму «Філософія для дітей», за якою учні навчалися мислити з початкових класів і до закінчення школи [2, с. 14–15].

Дослідник Р. Пауль, вважав, що навички критичного мислення стануть запорукою успіху в інформаційному суспільстві. Вчений стверджує, що сучасний світ потребує постійного вдосконалення навичок мислення і це є нагальною методичною проблемою сучасної освіти [6, с. 122].

Здатність до рефлексії є найвищим показником сформованості в учня початкової школи ключової компетентності «уміння самостійно вчитися». Рефлексувати – означає усвідомлювати процес розв'язання навчальної задачі, критично аналізувати результат та давати оцінку власній діяльності. Під рефлексивними діями дослідники розуміють:

– уміння дитини творчо осмислювати і розв’язувати нестандартні проблемні завдання;
– уміння знаходити новий зміст і цінності у вже відомих поняттях;

– здатність дитини творчо діяти як в колективній так і в індивідуальній формах роботи, а також уміння співпрацювати, творчо організовувати свою навально-пізнавальну діяльність;

– уміння пристосовуватися до нових нестандартних ситуацій та творчо застосовувати наявні знання при їх розв’язанні [15, с. 42].

Найціннішим результатом початкової освіти в особистісному вимірі є здорова дитина, мотивована на успішне навчання, дослідницьке ставлення до життя; це учні, які вміють вчитися з різних джерел і критично оцінювати інформацію, відповідально ставитися до себе та інших людей. На нашу думку, технологія розвитку критичного мислення сприяє формуванню значених умінь і є одним із засобів реалізації ключових позицій Концепції Нової української школи.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Системна робота вчителя над розвитком творчого мислення учнів з використанням даної технології стимулює їх до активної самостійної діяльності, спонукає мислити критично, використовувати набуті знання для вирішення поставлених завдань. Саме початкова школа є основою формування критичного мислення як пріоритетного напрямку розвитку якісної освіти в Новій українській школі. Успіх реалізації ключових завдань, які поставлені перед початковою ланкою залежить від уміння вчителя впроваджувати сучасні освітні технології на практиці. Подальші розвідки будуть присвячені вивченню можливостей розвитку критичного мислення на різних уроках у початковій школі та проблемі методичного супроводу технології критичного мислення в освітньому процесі.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Environmental education in the school by Judy A. Braus, David Wood / Creating a Program that Works!. – Peace Corps Information Collection and Exchange August 1993 M0044. – 514 p.
2. Lipman M. The reflective model of educational practice / M. Lipman // Thinking in Education. Cambridge, 1991. P. 7-25.
3. Драйден Г., Вое Дж. Революція в обученні. Научить мир учиться по-новому / Г. Драйден, Дж. Вое. – М.: ПАРВИНЭ, 2003. – 368 с.
4. Критичне мислення : навчальний посібник / О. В. Тягло. – Харків : Видавнична група «Основа»: «Триада +», 2008. – 192с.
5. Нова українська школа: поради для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. – К.: ТОВ

«Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.

6. Пауль Р. У. Критическое мышление: Что необходимо каждому для выживания в быстро меняющемся мире / R. Paul – [edited by A. J. F. Binker]. – Center for Critical Thinking and Moral Critique Sonoma State University, 1990. – 575 p.

7. Сисоева С. О. Основи педагогічної творчості вчителя / С. О. Сисоева: Навч. посіб. – К.: ІСДОУ, 1994. – 112 с.

8. Сухомлинский В. А. Интерес к учению – важный стимул учебной деятельности учащихся // Советская педагогика. – 1952. – С. 34-40.

9. Сухомлинский В. А. Учить учиться // Изб. произв. В 5 т. – Т. 5. – К. : Радянська школа, 1980. – С. 450-460.

10. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Вибр. тв. в 5-ти томах. Т. 1. – К. : «Рад. школа», 1976. – С. 55-206.

11. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1988. – 220 с.

12. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Школа радості / Сухомлинський В. О. Вибрані твори: В 5 т. – Т. 3. – С. 9-278.

13. Терно С. О. Світ критичного мислення: образ та мімікрія / С. О. Терно // Історія в сучасній школі. – 2012. – № 7–8. – С. 27-39.

14. Хрестоматія з української класичної педагогіки: К. Ушинський, С. Русова, А. Макаренко, Г. Ващенко, В. Сухомлинський: Навч. посіб. для студ. вищ.навч.закл. / Укл. В. П. Кравець, О. І. Мешко. – К. : Грамота, 2008. – 768 с.

15. Шамова Т. И. Управление образовательным процессом в адаптивной школе / Т. И. Шамова, Т. М. Давыденко. – М.: Центр «Педагогический поиск», 2001. – 384 с.

REFERENCES

1. Environmental education in the school (1993) by Judy A. Braus, David Wood / Creating a Program that Works!. – Peace Corps Information Collection and Exchange M0044.
2. Lipman, M. (1991). *The reflective model of educational practice*. [Thinking in Education]. Cambridge.
3. Draiden, H., Voe Dzh. (2003). *Revoliutsiya v obuchenyy. Nauchyt myr uchytisia po-novomu*. [Revolution in learning. To teach the world to learn in a new way]. Moskow PARVYNE.
4. Tyaglo, O. (2008). *Krytychne myslennia: navchalnyi posibnyk*. [Critical Thinking: Textbook]. Kharkiv : Publishing group «Osnova»: «Triada +».
5. *Nova ukrainska shkola (2017): poradnyk dlia vchytelia*. [New Ukrainian School: Teacher Advisor]. Kyiv. TOV «Vydavnychiy dim «Pleiady».
6. Paul, R. U. (1990). *Krytycheskoe mishlenye: Chto neobkhodimo kazhdomu dlia vizhyvaniya v bistro meniaiushchemsia myre*. [Critical thinking: What everyone needs to survive in a rapidly changing world]. Center for Critical Thinking and Moral Critique Sonoma State University.

7. Sysoieva, S. O. (1994). *Osnovy pedahohichnoi tvorchosti vchytelia*. [Basis of Teacher's Creative Work]. Kyiv. ISDOU.

8. Sukhomlynskyi, V. A. (1952). *Interes k ucheniyu – vazhnyi stymul uchebnoi deiatelnosti uhashchykhstia*. [Interest in teaching is an important stimulus for student learning activities]. Sovetskaia pedahohyka.

9. Sukhomlynskyi V. A. (1980, V. 5) *Uchyt uchytisia*. [Learning to learn]. K. : Radianska shkola.

10. Sukhomlynskyi, V. O. (1976). *Problemy vykhovannia vsebichno rozvynenoj osobystosti*. [Problems of education of a fully developed personality]. Kyiv. «Rad. shkola».

11. Sukhomlynskyi, V. O. (1988). *Sertse viddaiu ditiam*. [I give my heart to the children]. Kyiv. Rad. shkola.

12. Sukhomlynskyi, V. O. (1988). *Sertse viddaiu ditiam. Shkola radosti*. [I give my heart to the children. School of joy]. Kyiv. Rad. shkola.

13. Terno, S. O. (2012). *Svit krytychnoho myslennia: obraz ta mimikriia*. [The World of Critical Thinking: Image and Mimicry]. Istoriia v suchasni shkoli.

14. *Khrestomatiia z ukrainskoi klasychnoi pedahohiky (2008): K. Ushynskyi, S. Rusova, A. Makarenko, H. Vashchenko, V. Sukhomlynskyi: Navch. posib. dlia stud. vyshch.navch.zakl.* [Textbooks on Ukrainian classical pedagogy]. Kyiv. Hramota.

15. Shamova, T. Y. (2001). *Upravlenye obrazovatelnim protsessom v adaptivnoi shkole*. [Management of the educational process in adaptive school]. Moscow. Tsentr «Pedahohycheskyi poysk».

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

НІКІТІНА Олена Олександрівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри методик дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: навчальна діяльність молодших школярів, модернізація початкової освіти, математична компетентність молодших школярів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

NIKITINA Olena Oleksandrivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Teacher of the Department of Methods of Preschool and Elementary Education of the Centralukrainian State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko.

Circle of scientific interests: educational activity of junior pupils, modernization of elementary education, mathematical competence of junior schoolchildren.

Дата надходження рукопису 09. 09. 2018 р.

Рецензент – д.п.н. професор О. С. Радул

УДК: 378.147

АНДРОСОВА Наталя Миколаївна – викладач кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, e-mail: nandrosovann@ukr.net

РЕАЛІЗАЦІЯ ФУНКЦІЙ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНДАРТУ У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ШЛЯХОМ ВИВЧЕННЯ СПАДЩИНИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У 2018 році вперше затверджено професійний стандарт вчителя початкових класів, де зазначено функції вчителя та вимоги до кандидатів, що планують обрати означену професію. Стандартизація вимог до професійних навичок вчителя початкових класів спростила та зробила прозорою систему атестації та відповідності педагогів займаним посадам. Також для майбутніх вчителів уже під час навчання є орієнтир, що спонукає опанувати відповідні компетентності та усвідомлювати свою конкурентоспроможність на ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання стандартизації та введення певних критеріїв щодо оцінювання діяльності вчителя вивчали науковці ХХ та ХХІ століть. Л. Пуховська, Я. Бондарчук, О. Мархева, О. Огієнко, Н. Подопрігора,

М. Кривоніс, Л. Хомич, та інші. Поряд із питанням стандартизації автори В. Олійник, Н. Муқан, З. Ковальчук, В. Вишківська досліджували питання оптимізації праці педагога та формулювання системи технологічних, соціальних професійних вимог. аналізували документальну базу державних змін у системі розробки вимог до підвищення кваліфікації та підготовки педагогічних кадрів в Україні. Л. Поліщук досліджує й порівнює професійну підготовку вчителів початкової школи Англії в умовах євроінтеграції і наводить серед структурних компонентів підготовки вчителя цільовий, концептуальний, змістовий, процесуальний і результативний [3]. М. Кривоніс аналізує американську освітню реформу та роль атестації вчителів у вдосконаленні викладання у школах [1]. Дослідниця досвіду США Н. Муқан також доводить, що професійний розвиток є